

БУНЬМО
ЗНАЙОМІ!

Пометун Олена Іванівна, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. Автор і співавтор більш ніж 40 підручників для учнів і посібників для вчителів, 12-ти навчальних програм з різних предметів суспільствознавчого циклу. Автор понад 220 наукових статей з проблем навчання історії та інших суспільствознавчих дисциплін, дидактики, історії і теорії педагогіки. Автор «Енциклопедії інтерактивного навчання», перекладеної 3-ма мовами. Голова єдиної в Україні спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання історії та інших суспільствознавчих дисциплін. Науковий керівник 28 захищених кандидатських та 4 докторських дисертацій. Як експерт, консультант, тренер учителів працювала в багатьох міжнародних проектах. Коло наукових інтересів – методика і методологія навчання історії та суспільствознавчих дисциплін, інтеграція змісту освіти, інноваційні освітні технології, освіта для сталого розвитку.

Закінчення.
Початок – №1 – 2, 2012.

Олена Пометун

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Проведення рефлексії на уроці передбачає низку етапів:

1. Зупинку дорефлексійної діяльності: всяка попередня діяльність має бути завершена чи призупинена; якщо виникли труднощі в розв'язанні проблеми, то після рефлексії до неї можна повернутися.

2. Відновлення послідовності виконаних дій: усно чи письмово учні відтворюють усе, що зроблено, в тому числі й те, що на перший погляд здається дріб'язковим.

3. Вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням (параметри для аналізу рефлексійного матеріалу учні обирають із запропонованих учителем).

4. Виявлення та формулювання результатів рефлексії. Такі результати можуть бути декількох видів: предметна продукція діяльності – ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на питання тощо; способи, які використовували чи створювали в процесі діяльності; гіпотези стосовно майбутньої діяльності.

Рефлексія може бути здійснена в усній або письмовій (графічній) формі. При цьому вона має різне дидактичне призначення.

Усна рефлексія має на меті формування й висловлення учнями власної позиції стосовно засвоєного матеріалу, її співставлення з думками інших. Очевидно, що висловлення учнями своїх думок у формі оповідання, діалогу або запитань допомагає прояснити деякі важливі проблеми. Серед усієї різноманітності прийомів усної рефлексії (діалог, дискусія, «спільний пошук») привертають увагу такі.

«Два кола» – різновид дискусії, який має на меті обмін думками з найбільш актуальною для учасників проблеми. Під час проведення цієї роботи вчитель формує з учнів дві групи. Перша група утворює «внутрішнє» коло. Учасники цієї групи вільно висловлюються з обговорюваної проблеми. При цьому важливо, щоб учні не критикували точку зору інших, а коротко й чітко висловлювали свою власну думку. Учасники другої групи («зовнішнє коло») фіксують висловлювання учасників внутрішнього кола, готуючи свої коментарі й питання. Коментарі можуть стосуватися суті обговорюваного питання, процесу обговорення у внутрішньому колі, закономірностей у висловлюваних позиціях, можливих причин подібних висловлювань. Учасники внутрішнього кола мають чітко й коротко висловити свою думку, пов'язуючи її з попередніми висловленнями. Вчитель координує роботу, не втручаючись у зміст висловлень, спрямовуючи діалог у річище обговорюваної проблеми, фіксуючи різні точки зору. Після закінчення роботи внутрішнього кола вчитель пропонує групі, що утворює зовнішнє коло, взяти участь в обговоренні. Учасники зовнішнього кола працюють відповідно до правил, описаних вище. Наприкінці роботи вчитель просить учасників сформулювати висновки в усній або письмовій формі, після чого висловлює свої зауваження та коментарі.

Для проведення дискусії у будь-якій формі потрібно поставити перед учнями проблемне (суперечливе, контрверсійне) питання і дотриматися процедури й правил участі в дискусії.

Наприклад, формами 15 – 20- хвилинної дискусії можуть бути:

1) *Круглий стіл* – обговорення дискусійного питання невеликою (не більше 5 учнів) групою, члени якої спілкуються і один з одним, і з іншими учнями класу, які складають аудиторію, де проходить «круглий стіл».

2) *Засідання експертної групи, чи петельна дискусія* передбачає обмін думками в групі з 4 – 6 учнів із заздалегідь призначеним головою. Відбувається у два етапи: 1) обговорення обраної проблеми усіма учасниками групи; 2) виклад позиції групи у коротких (1 – 2 хв.) виступах представників кожної групи перед усім класом. Обговорення цієї позиції з класом не передбачається.

3) *Форум* – вид дискусії, подібний до засідань експертних груп, але на другому етапі відбувається обговорення позицій груп – обмін думками з аудиторією (класом).

4) *Симпозіум* виглядає як обговорення думок окремих груп у вигляді виступів із заздалегідь (удома) підготовленими повідомленнями з приводу дискусійного питання, які відбивають їхню точку зору, після чого промовці відповідають на запитання класу.

5) *Концентричні кола* на початковій фазі схожі на «круглий стіл», але спілкування членів малої групи з аудиторією здійснюється шляхом обміну позиціями: мала група стає аудиторією (вони слухають виступи), а аудиторія перетворюється на групу тих, хто дискутує, висловлюється. Після цього члени малої групи оцінюють позиції учасників дискусії.

6) «6 × 6 × 6» – передбачає одночасне обговорення шістьма групами з шести учнів певної проблеми впродовж 6 хвилин. Потім учитель створює шість нових груп так, щоб у кожній з них був учень, який працював у попередньому дискусійному гурті.

Цікавою може бути і «карткова дискусія». Метод є корисним особливо, коли вчитель може виділити на обговорення лише 10 – 12 хвилин. Для проведення дискусії кожному учневі видаємо дві картки, на одній з яких написано слово «Так», на іншій – «Ні». Бажане розташування меблів у класі в цьому випадку – у формі «Коло». Учителеві слід сформулювати й записати для себе троє тверджень з теми уроку.

Далі вчитель зачитує учням одне твердження, пропонує їм упродовж 1 – 2 хвилин над ним поміркувати. Після цього кожен з учасників дискусії обирає та показує картку, що означає згоду або незгоду з твердженням, що пролунало. Коли усі учні зробили свій вибір, педагог пропонує двом учням з протилежними думками навести аргументи на захист своєї позиції. Потім їх висловлення можуть доповнити інші учні.

За великої кількості учнів в класі досить складно створити умови для однакової активності всіх, а особливо тих, які частіше перебувають у ролі спостерігачів. У таких випадках доречно спочатку організувати обговорення питання в малих групах, а вже потім запропонувати учням оприлюднювати свої думки.

Проблемні (дискусійні) запитання у підручнику з історії України для 11 класу О. Пометун та Н. Гупана наведено в кінці кожного параграфа під рубрикою «Перевірте себе». Подібні завдання запропоновано в цьому підручнику у тексті параграфів, а також наприкінці розділів.

Наприклад, до теми 31 запропоновано такі завдання: 1) *Історик О.Бойко пише: «Отже, на початковому етапі державотворення в Україні перебіг цього процесу великою*

мірою визначали такі чинники: невідповідність українського суспільства до державотворчих дій; успадкована від колишнього СРСР деформована структура народного-сподарського комплексу; значний, але незбалансований природно-ресурсний потенціал; недосконала організація державної влади у республіці, незавершеність розподілу функцій між законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади; певне дистанціювання Заходу після формального визнання незалежності України». Чи погоджуєтесь ви з такою оцінкою розгляданого періоду? Обґрунтуйте свою точку прикладами.

2) *Історик С.Кульчицький, оцінюючи державотворчі процеси в Україні, зазначав: «Незважаючи на жорстку боротьбу в українському парламенті між компартійно-радянською більшістю і демократичною меншістю, державотворення відбувалося успішно. Демократична опозиція висувала гасла і забезпечувала їм народну підтримку, а номенклатура змушена була втілювати ці гасла в життя, щоб не втратити влади». Чи погоджуєтесь ви з такою оцінкою розгляданого періоду? Обґрунтуйте свою точку зору прикладами.*

До теми 32 наведено такі питання:

1) *У своїх спогадах Л.Кучма зауважував: «До середини 90-их років перше враження про ринок у нас (як, до речі, і в Росії) формували всілякі «трасти» та піраміди, які гучно лопались, залишаючи обдуреними тисячі телепнів». Які явища описує Л.Кучма? Кого він називає «телепнями»? Чи погоджуєтесь ви з ним?*

2) *Оцінюючи цей період історик О.Бойко пише: «Навіть нетривалий період лібералізації економіки вивів з рівноваги стару систему господарювання, створив атмосферу, у якій повернення до адміністративного регулювання призводить до двох негативних наслідків – послаблення реального впливу держави на розвиток економічних процесів та переміщення господарської діяльності з легальної сфери економіки до тіньової.» Чи погоджуєтесь ви з таким висновком? Якими прикладами можете його проілюструвати?*

Приблизно стільки ж часу потрібно для застосування методу «6 капелюхів», який допомагає «розкласти думки по полицях», відокремити логіку від емоцій, бажане від дійсного, фантазії від фактів. «Одягаючи» один з капелюхів, учень обирає собі певний тип мислення. Шість капелюхів дають змогу диригувати цілим оркестром думок, керувати мисленням. А обдумавши та обговоривши з різних боків проблему, вже не так складно її розв'язати. Колір кожного капелюха пов'язаний з його призначенням.

Білий капелюх. Білий колір – символ неупередженості і об'єктивності. Одягнувши білого капелюха, учень уподібнює себе до комп'ютера. Він у незворушній манері викладає цифри, факти та об'єктивну інформацію.

Червоний капелюх. Червоний колір символізує гнів, лють, радість, тож є втіленням сильних почуттів, емоцій. Ось і учень в червоному капелюсі має висловити свої емоції з приводу теми. Цей тип мислення відкриває перед людиною широкі простори для відвертого висловлення своїх вражень.

Чорний капелюх. Чорний колір уважають похмурим, недобрим. Чорний капелюх покриває собою все погане — те, що прагне ховатися від людських очей. Той, хто вдягає чорного капелюха, перейнятий пошуками того, що в аналізованому явищі є негативним, несправедливим, помилковим або може призвести до небажаних наслідків.

Жовтий капелюх. Жовтий колір сонячний, життєствердний. Жовтий капелюх сповнений оптимізму, під ним живе надія й позитивне мислення. Учень у жовтому капелюсі має висловити позитивну оцінку явищам чи подіям, що обговорюються.

Зелений капелюх. Зелений колір — це колір свіжого листя, добробуту й родючості. Зелений капелюх символізує творчий початок і розквіт нових ідей. Учень, який його вдягає, спрямовує потік своїх думок на пошуки альтернатив, нових рішень, можливого розвитку подій.

Синій капелюх. Синій колір холодний, це колір неба. Синій капелюх символізує контроль і організованість. Учень у цьому капелюсі підводить підсумки всього сказаного й визначає напрямок подальшого обговорення, якщо це потрібно.

Якщо для проведення рефлексії лишається не більше 5–7 хвилин, можна застосувати метод *рефлексивної бесіди* у вигляді загальнокласного обговорення результатів уроку за такими запитаннями: Що було важливим для вас на цьому уроці? Які думки він у вас викликав? Які почуття? Які викликає зараз? Чого ви особисто навчилися? Чого б хотіли навчитися в подальшому? Про що хотіли б дізнатися? Яке значення мав для вас урок?

Ефективним прийомом усної рефлексії є так зване «незавершене речення». Визначивши тему, з якої учні будуть висловлюватися по черзі або використовуючи уявний мікрофон, вчитель формулює незавершене речення і пропонує учням сформулювати його кінцівку. Кожний наступний учасник обговорення повинен починати свій виступ із запропонованої формули. Діти працюють з відкритими реченнями, наприклад: «На сьогоднішньому уроці для мене найважливішим відкриттям було...», або «Ця інформація дає змогу зробити висновок, що...», або «Це рішення було ухвалено тому, що...», або «Сьогодні я навчився..., мені хотілося в майбутньому навчитися...» тощо.

Цікавим може бути для уроку історії і прийом рефлексії «огне слово». Наприкінці уроку вчитель просить учнів відзначити те, що найбільше сподобалось їм на уроці: зміст уроку, методи, атмосфера, власна діяльність, результати тощо. Обраний момент учні мають назвати одним словом, яке влучно розкриває його. Учитель фіксує це слово на папері і за потреби просить учнів його прокоментувати.

Наприкінці уроку можна запропонувати учням заповнити *листки самооцінювання*. Після цієї роботи вчитель може попросити кількох учнів прочитати свою оцінку та прокоментувати її, запитати, чого б учні хотіли навчитися на подальших уроках. Ці оцінки вчитель може врахувати, виставляючи тематичне оцінювання тощо. Форма такого листка може бути, приміром, такою:

Листок оцінювання результатів вивчення теми...

Ім'я, прізвище _____

Критерії оцінки (0 – потребує вдосконалення; 1 – задовільно; 2 – прекрасно)

Критерії	Бали
Я можу назвати...	
Я змію пояснювати, що таке...	
Я можу визначити ознаки...	
Я можу порівняти...	
Я можу схарактеризувати...	
Я можу аргументовано висловити свою позицію (думку) з приводу...	

Оцінка учнем власної участі в роботі малої групи

Як добре я працював із своїми товаришами?	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
Я співробітничав з іншими, коли ми працювали над досягненням загальних цілей				
Я ретельно працював над завданням				
Я пропонував нові ідеї				
Я вносив конструктивні пропозиції, коли мене просили про допомогу				
Я підбадьорював інших				

Наприкінці вивчення великої теми чи розділу курсу, на уроці тематичного оцінювання, можна урізноманітнити діяльність учнів, застосувавши метод «*потяг*». На аркуші паперу чи на дошці вчитель малює *потяг*. Кожен вагон — це одна тема. На вагонах малюємо віконця, що відповідають темам розділу. Назву розділу, що вивчений, пишемо на локомотиві.

Для малюнка треба знайти місце в класі, кожному тему слід вписувати у віконце. Вчитель готує також невеличкі картки на кожного учня. Він пропонує кожному учневі зафіксувати на картках найважливіші думки, ідеї, стисло сформулювати те, що сподобалося, здалося цікавим, важливим у кожній темі. Потім картки прикріплюємо у відповідне віконце вагону, а учні коментують їх.

Та хоч якою важливою є усна рефлексія, більшість учених-психологів та педагогів наголошують, що ціннішою для розвитку особистості учня є письмова рефлексія. Виокремлюють декілька форм письмової рефлексії. Насамперед це *есе* — твір невеликого обсягу, що розкриває конкретну тему. Написання *есе* має на меті привернути увагу учня до власних думок з певного питання, свого досвіду у всіх його суперечностях.

Якщо учні ще незнайомі з пропонованим видом діяльності, вчитель може підготувати зразок оформлення *есе* на окремому аркуші, який слід запропонувати кожному учневі.

Зразок формату письмової роботи — есе

Ім'я Дата Тема

1. Проблема, яку учень має розв'язати, наприклад: *Чи можна вважати етносоціальну політику держави наприкінці 90-их рр. ХХ ст. — на початку ХХІ ст. вдалою, ефективною?*

2. Аргументи «за»	Аргументи «проти»
а)	а)
б)	б)
в)	в)

3. Викладіть своє ставлення до проблеми кількома реченнями, об'єднаними в абзац.

4. Продовжуйте писати есе (відповідь на питання), заповнюючи решту аркуша. Пишіть розбірливо, поділяйте текст на абзаци. Пам'ятайте, що ви обмежені у викладі простором цього аркуша, тому плануйте обсяг заздалегідь.

Зазвичай есе пишеться в класі після обговорення проблеми і потребує від 5 до 15 хвилин навчального часу.

Інколи може бути застосований також метод так званою «вільного письма». Сенс його можна передати наступними словами: «Я пишу для того, щоб зрозуміти, що я думаю». Це вільний виклад думок із певної теми чи питання. Оцінюються насамперед самостійність, прояв індивідуальності, дискусійність, оригінальність розв'язання проблеми, аргументація. Форма цього невеличкого твору може бути довільною, пишуть його прямо в класі після обговорення проблеми впродовж не більше 5 хвилин.

Інколи варто запропонувати учням написати з теми уроку *синквейн*^{*}. У перекладі це слово означає вірш, що складається з п'яти рядків, який пишуть за певними правилами. Правила складання синквейна такі: у *першому рядку* записують *одне слово* — *іменник* (це й є тема синквейна); у *другому* — треба написати *два прикметники*, які розкривають тему синквейна; у *третьому* — записують *трьох дієслів*, що характеризують дії, пов'язані з темою синквейна; у *четвертому рядку* слід записати *цілу фразу*, речення, що складається з декількох слів, за допомогою якого учень висловлює своє ставлення до теми; *останній рядок* — це слово-резюме, яке дає змогу висловити особисте ставлення автора до проблеми. Наведемо приклад синквейна до теми «Згодуття Україною незалежності».

1. Незалежність.
2. Довгоочікувана, вистраждана, щаслива.
3. Хвилює, збуджує, піднімає.
4. Велика відповідальність перед минулим і майбутнім.
5. Мрія!

Проілюструємо застосування описаної структури на прикладі уроку з історії України «Етносоціальні процеси та рівень життя населення» в 11 класі, скориставшись для цього матеріалами згаданого вище підручника.

Учитель починає вступну частину уроку, пропонуючи учням звернутися до переліку основних понять уроку, розміщених перед текстом параграфа. Він просить обрати одне з них, визначити його сутність і дібрати приклади подібних явищ у сучасному житті України. Вислухавши відповіді учнів, учитель зауважує, що коріння цих явищ і процесів, як позитивних, так і негативних, були закладені у 90-і рр. ХХ ст. — на початку ХХІ ст. На уроці потрібно дослідити їхні причини, наслідки і вплив на етносоціальне життя тогочасного і сучасного українського суспільства.

* Те саме, що «сенкан»: різне написання можна пояснити неусталеністю терміна та запозиченням з різних мов — англійської чи французької

Далі вчитель оголошує тему уроку і його завдання, формуючи їх приблизно так: «Після цього року ви зможете: пояснювати сутність демографічних процесів зазначеного періоду та їх вплив на суспільне життя; визначати та характеризувати причини й наслідки соціальної диференціації суспільства; визначати та пояснювати на прикладах основні проблеми національного життя народів й етнічних груп на території України; висловлювати власне ставлення до етносоціальних процесів досліджуваного періоду.

В основній частині уроку вчитель організує вивчення учнями нового матеріалу за планом підручника за допомогою відповідних текстів. Під час опрацювання першого пункту параграфа «Демографічні зміни» учні опрацьовують у парах протягом 3–4 хвилин статистичні дані й документи, подані в тексті за трьома (за кількістю рядів в класі) завданнями:

1) проаналізуйте статистичні таблиці «Зміни в кількості населення України» та «Динаміка депопуляції населення», відповідаючи на запитання підручника, та визначте 2–3 основні тенденції в демографічній сфері;

2) проаналізуйте подані на сторінці 280–281 документи щодо демографічних змін, відповідаючи на запитання підручника, та визначте 2–3 основні тенденції в демографічній сфері;

3) проаналізуйте дані перепису населення 2001 р. та точку зору А. Кінаха щодо скорочення населення України, відповідаючи на запитання підручника, та визначте 2–3 основні тенденції в демографічній сфері.

Після завершення роботи в парах, запишіть визначені учнями тенденції та обговоріть у загальному колі, які були причини їх виникнення та до яких наслідків для життя суспільства це призводило.

Опрацьовуючи з учнями друге питання «Соціальна диференціація суспільства», запропонуйте їм індивідуально прочитати наведені у параграфі документи на сторінці 282–283 та скласти таблицю «Причини і наслідки соціальної диференціації суспільства» (5–7 хв.). Обговоріть з учнями результати роботи, відтворивши відповідну таблицю на дошці.

Під час опрацювання пункту «Міжнаціональні відносини» запропонуйте учням послідовно виконати в парах протягом 7–10 хвилин такі завдання:

1) проаналізуйте статистичну таблицю «Етнічні групи населення України», відповідаючи на запитання підручника;

2) прочитайте документ «З Декларації прав національностей» і дайте його власну оцінку.

Далі попросіть учнів прочитати текст на сторінці 285–286 і визначити, які проблеми існують в Україні у сфері міжнаціональних відносин, занотувати їх у зошит. Після індивідуальної роботи з текстом, попросіть учнів у малих групах по 4 особи порівняти й доповнити записи результатів роботи з текстом. На завершення хай групи по черзі назвуть визначені проблеми і пояснять їх сутність, причини виникнення і можливі наслідки. Відведіть на цю роботу до 10 хвилин.

Підсумкову частину уроку можна провести з викори-

станням методу «6 капелюхів». Об'єднайте учнів в 6 пар, трійок чи груп (залежно від кількості учнів у класі) і розподіліть «капелюхи». Попросіть їх уважно прочитати документ — фрагмент з книги Президента Л. Кучми «Україна — не Росія», подумати над запитаннями: чи погоджуєтеся ви з точкою зору автора книги про перехід України до постіндустріального суспільства? Про що свідчать такі погляди президента країни? Поясніть учням сенс «кольору» кожного з капелюхів і попросіть їх обговорити в групах (парах) протягом 2–3 хвилин свою точку зору залежно від позиції, яка їм запропонована. Потім запросіть групи презентувати їхні погляди. Не коментуйте виступи груп з точки зору змісту, якщо їм вдалося чітко дотриматись «кольорової» позиції. Пам'ятайте, що метод спрямовано на розвиток в учнів гнучкості мислення, умінь аргументувати точку зору, сприймати позицію іншої людини та погоджуватися з нею.

Наприкінці уроку за допомогою «уявного мікрофона» попросіть учнів завершити одне з речень (краще написати їх заздалегідь на дошці): «На сьогоднішньому уроці мене потішило...», «Мене схвилювало...», «Мені було цікаво дізнатися...».

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що забезпечення вчителем розвитку критичного мислення учнів потребує від нього чіткого дотримання складових цієї технології, як-то: певної структури уроку, обґрунтованого вибору методів і прийомів навчання, що дають змогу забезпечити завдання уроку, чіткий регламент діяльності учнів і самого вчителя, створення сприятливої психологічної атмосфери під час навчання. За цих умов процес навчання стане більш привабливим і корисним для ваших учнів і відкриє багато творчих перспектив для професійного зростання учителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва М.Г. Технология развития критического мышления // <http://www.rcio.rsu.ru/webp/class1/potok86/Vasil%27eva/ycht.htm>
2. Вишнякова Е.Е. Формирование навыков вдумчивого чтения и рефлексивного письма средствами технологии «Развитие критического мышления через чтение и письмо» // Библиотека в школе. — 2004. — № 17. — С.14–18.
3. Волков Е. Критическое мышление: Принципы и признаки // <http://evolkov.net/critic.think/articles/Volkov.E.Critical.think.principles.introduction.html>
4. Загашев И. Новые педагогические технологии в школьной библиотеке: образовательная технология развития критического мышления средствами чтения и письма // Библиотека в школе. — 2004. — № 17. — С. 56–61
5. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. — СПб: Альянс «Дельта» совм. с издательством «Речь», 2003. — 193 с.
6. Загашев И. О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития. — СПб: Альянс «Дельта», 2003. — 284 с.
7. Заир-Бек С. Развитие критического мышления через чтение и письмо // Директор школы. — 2005. — № 4. — С. 60–72.
8. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителя. — М.: Просвещение, 2004. — 175 с.
9. Кластер Д. Что такое критическое мышление? // Критическое мышление и новые виды грамотности. — М.: ЦГЛ, 2005. — С. 5–13.
10. Кроуфорд А., Саул В., Метью С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. — К.: Вид-во «Глеяди», 2006. — 220 с.
11. Мурюкина Е.В., Челышева И.В. Развитие критического мышления студентов педагогического вуза в рамках специализации «Медиаобразование». — Таганрог, 2007. — 162 с.
12. Павлова А. И. О технологии развития критического мышления учащихся на уроках русского языка // Русский язык в школе. — 2007. — № 8. — С. 11–15.
13. РКМ. Інформаційний банк сучасного учителя. [Електронний ресурс]. URL. <http://kmspb.narod.ru/posobie/priem.htm>
14. Селевко Г. Д. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 1998. — 256 с.
15. Столбунова С.В. Технология развития критического мышления через чтение и письмо // Русский язык. Прил. к газете «Первое сентября». — 2005. — № 18. — С. 5–11; № 19. — С.10–18.
16. Темпл Ч. Критическое мышление и критическая грамотность // Перемена. — 2005. — № 2. — С.15–20.

● ОГЛОШЕННЯ

КОНКУРС НА КРАЩУ МЕТОДИЧНУ РОЗРОБКУ УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Редакційна рада журналу «Історія і суспільствознавство в школах України» оголошує конкурс на кращу методичну розробку уроку з історії України, присвяченого вразливим та суперечливим питанням вітчизняної історії.

Конкурс триває до 1 жовтня 2012 року. На конкурс приймаємо розробки уроків з історії України для 7–11 класів.

Переможців буде нагороджено науково-енциклопедичною та методичною літературою та передплатою нашого часопису на рік. Найкращі уроки побачать світ на сторінках нашого журналу наприкінці року — у тематичному номері, цілком присвяченому підсумкам конкурсу.

Матеріали на конкурс надсилайте на електронну пошту 3578381@gmail.com з поміткою «Конкурс».

Урок, поданий на конкурс, має гармонійно поєднувати методичний досвід та найсучасніші досягнення історичної науки з індивідуальною майстерністю, особливим педагогічним почерком.

Серед основних критеріїв оцінювання уроку такі:

1. Навчальні цілі до уроку мають бути сформульовано відповідно до компетентісно орієнтованого підходу у формі очікуваних результатів.

2. Мають бути запропоновані методичні прийоми, за допомогою яких можна забезпечити ефективно опрацювання вразливих та суперечливих питань на етапі сприйняття та осмислення нового матеріалу на уроці.

3. Мають бути визначені доцільні прийоми контролю, якими перевіряться навчальні досягнення учнів на цьому уроці за об'язковою відповідністю цілям уроку (з огляду на компетентісні складові).